

УДК 314.1(477.7)

Давидова П. С.

група 1111, Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова, polina.davudova03@gmail.com

Матвієнко Л. В.

канд. іст. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
matvienko_nyk@ukr.net

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні аспекти формування етнічного складу населення Півдня України від давніх часів до сьогодення, а також становище представників національних меншин у Незалежній Україні.

Ключові слова: Південь України, етнос, національні меншини, населення, Миколаївщина, етнічний склад населення.

Південна Україна – один з наймолодших за термінами перебування у складі української етнічної території культурно-історичний регіон, сформований у XVIII ст., до складу якого входять Запорізька, Одеська, Херсонська, Миколаївська області та Автономна Республіка Крим (Розділ X Конституції України [7]), тимчасово окупована військами Російської Федерації. Згідно з останнім переписом населення, на цій території проживало у середньому 75,3% українців, 18,2% росіян, 0,7% білорусів, а також невеликий відсоток татар, молдован, вірменів, болгар, євреїв, циган, гагаузів, грузинів, німців та сербів [1]. Варто зауважити, що у різні часи ці землі знаходилися під впливом Великого Князівства Литовського і Російської Імперії, входили до складу таких держав як Київська Русь та СРСР, тут знаходилися грецькі міста-поліси. Саме тому наш край є настільки багатонаціональним [5].

Згідно з писемними джерелами (за «Одіссеєю» Гомера), у X–VII ст. до Р. Х. землі Північного Причорномор'я були заселені азіатським народом – киммерійцями. За свідченнями давньогрецького історика Геродота у праці «Історія», у VII–III ст. до Р. Х. на території Північного Причорномор'я проживали скіфи. Велика Скіфія була першим історично достовірним державотворенням на теренах Миколаївської області. Далі, приблизно у VI–V ст. до Р. Х. тут було засновано ряд грецьких колоній: Ольвія [6], залишки якої нині знаходяться біля с. Парутиного Очаківського району Миколаївської обл., Борисфеніда, на острові (тоді півострові) Березань, Тіра та Ніконій на узбережжі Дністра, Херсонес Таврійський та Керкенітіда у Західному Криму та ін. У середині III ст. на територію Північного Причорномор'я прийшли племена готів, які у IV ст. були витіснені гунами. Варто зауважити, що Південні землі

частково входили до складу першої української держави – Київської Русі (деякі союзи племен східних слов'ян). У XII–XIII ст. цей край був заселений кочовими племенами. У XIV ст. землі Півдня України входили до складу Великого Князівства Литовського [6].

Безумовно, вагомий вплив на формування етнічного складу населення Півдня здійснило козацтво, яке перебувало на цій території з XV по XVIII ст., адже за цей час за землями Південної України було закріплено статус «регіону свободи». Степ був заселений людьми, що вирішили відійти від звичного їм способу життя [9]. Саме у цей час тут почали з'являтися руські переселенці, що були в основному втікачами від утисків Речі Посполитої [6].

У ході війни з Туреччиною 1768–1774 рр., після підписання Кючук-Кайнарджійського мирного договору у 1774 р., Миколаївщина переходить під владу Російської імперії, після чого тут починаються активні міграційні процеси, що зберігались до кінця 20-х рр. XIX ст. У результаті цих соціально-політичних процесів Північне Причорномор'я перетворюється на основний регіон заселення й колонізації Росії. І хоча переважна чисельність переселенців становили українці, значно почала зростати кількість руських, молдаван. У цей період із Криму в Приазов'я інтенсивно почали переїжджати греки, вірмени, грузини [8]. Загалом на кінець XIX ст. тут налічувалось більше 15 національностей. Це пов'язано з тим, що переселенці, що заселяли цю територію, отримували наділи, будівельні матеріали, звільнення на 2 роки від податків та мали право вступати до вільних верств [2].

Пізніше Північне Причорномор'я стало притулком, а в подальшому – рідною землею для значної кількості болгар, білорусів, гагаузів, чехів, поляків та євреїв із Балкан, Прибалтики, Білорусії та Правобережної України – так історично формувалась складна й своєрідна етнічна карта населення Південного регіону, що стало позитивним чинником подальшого його розвитку [8].

Безумовно, саме XX ст. стало визначним у формуванні етнічного складу нашого краю. Південь України, що мав сприятливе географічне положення (м'якість клімату, родючість ґрунтів) став місцем широкої колонізації. Кількісний склад, соціальна структура та економічне становище населення Південної частини України на початку 20-х років XX ст. значною мірою визначалися результатами заселення та господарського освоєння цих земель.

Таким чином, завдяки заселенню Півдня України різними національними меншинами цей регіон у 1924 р. мав у своєму складі 215 німецьких колоній, 215 російських, 34 грецькі та болгарські, 30 єврейських, 32 молдавські, 6 польських та 3 білоруські поселення [4].

Протягом XX ст. на зміну складу населення вплинули Перша і Друга світова війни (масове винищення громадян на окупованій території, вивезення їх у Німеччину, загибель на фронтах), Голодомори 1921–1923, 1932–1933 і 1946–1947 рр., політика «коренізації» 20-х – початку 30-х років, депортації, Геноцид під час Другої світової війни, еміграція та багато інших політичних,

економічних та соціальних причин. Таким чином, зараз на території Півдня України мешкають представники багатьох національностей.

Вагоме місце серед національних меншин займають росіяни. Вони почали селитися на цій території ще у XV ст. Внаслідок швидкого розвитку промисловості у XIX–XX ст. сюди переселилися багато російських робітників, значна частина яких залишилася тут для постійного проживання. Так, протягом XX ст. кількість росіян збільшилася майже у 3 рази. Сьогодні переважна більшість росіян проживають містах України – Запоріжжі, Одесі, Сімферополі, Миколаєві, Херсоні та ін.

Євреї також становлять великий відсоток серед національних меншин. Вони з'явилися на цій території ще за часів Київської Русі, прибувши з кримських і грецьких колоній та хозарських територій. Треба зауважити, що їх кількість постійно скорочувалася. Безумовно, це, насамперед, пов'язано з масовим винищенням їх у роки Другої Світової війни та їх еміграцією до Ізраїлю. Неможливо не звернути увагу на факт, що внаслідок Геноциду 1939–1945 рр. корінні євреї майже повністю зникли. У часи Російської імперії їм дозволялося жити лише у містах та невеликих містечках. На сьогоднішній день значна кількість євреїв проживає у м. Бердянськ Запорізької області, у Одесі та у деяких містах Одеської області. Зараз в Україні працює товариство єврейської культури, відновлюються єврейські національні школи, Синагоги, видаються газети мовою ідиш.

Однією з чисельних груп є також білоруси. Вони почали оселятися на Півдні приблизно у XVIII–XIX ст. Треба сказати, що з того часу вони зберегли свою мову, культуру, традиції, ідентичність: працюють білоруські школи, друкуються журнали, проводяться фестивалі. Яскравим прикладом білоруського поселення є с. Ганнівка Запорізької області. Загалом, білоруська меншина розсіяна поміж іншими народами, які населяють українські міста та села, а спорідненість культур, спільна православна релігія сприяє асиміляції. Проте в Україні діє чимало білоруських товариств. Найбільше з них – «Всеукраїнський союз білорусів», який має осередки у 14 областях.

Болгарські колонії з'явилися на Півдні у другій половині XVIII ст. під час Російсько-турецької війни 1877–1878 рр. У переважній більшості вони проживають на території Одеської та Запорізької областей (87%). У Буджаку (південь Одеської області) болгари з є другою за чисельністю національністю після українців. Значна кількість болгарського населення присутня і у інших районах Буджаку, а також у деяких районах Півдня України: Іванівському, Вільшанському, Приазовському, Приморському та ін. У наш час болгарською мовою видаються газети та журнали, друкуються книжки, ведуться радіопрограми тощо.

Молдавани прийшли на територію нашого краю у XVI–XVII ст. Зараз їх чисельність постійно зростає. Особливістю сучасного розселення молдован в Україні є те, що переважна більшість їх проживає у сільській місцевості, найбільше в Одеській, Миколаївській, Херсонській областях.

У другій половині XVIII ст. починається масове переселення німців на Південь України. У 1808–1811 рр. на берегах річки Березань у Херсонському повіті з'явилися колонії Ландау, Шпейєр, Карлсруе, Зульц, Рорбах, Вормс, Ротштадт, Мюнхен, Йоганесталь, Катериненталь, Ватерлоо. Таким чином, з облаштуванням 12 колоній була утворена німецька Тилігуло-Березанська округа, де жили 970 німецьких сімей [10].

Гагаузи розселилися по всій території Півдня, але переважно вони проживають на території Одеської області. Їх походження досі не з'ясоване, але деякі вчені вважають їх потомками одного з колишніх народів Півдня України – половців, печенігів чи чорних клобуків.

Є також багато представників інших національностей, але їх частка у етнічному складі населення незначна [3].

Таким чином, ми можемо сказати, що Південь України – це арена інтенсивних міжнаціональних процесів. Кожна національність тим чи іншим чином зберегла свої традиції, мову, культуру, культурні особливості. Українська держава гарантує всім національностям право на збереження їх традиційного розселення, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку та процвітання у всіх проявах національних культур. Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів. Безумовно, вони є невід'ємною складовою української нації та беруть участь у будівництві і розвитку нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. *Всеукраїнський перепис населення 2001 року*. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата звернення: 25.10.2019).

2. Рошко Катерина. Зміни етнічного складу населення на території Південної України (кінець XIX ст. – 1920-ті роки). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. Вип. 47. С. 42–46. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Roshko_Kateryna/Zminy_etnichnoho_skladu_naselennia_na_terytorii_Pivdennoi_Ukrainy_kinets_KhIKh_st__1920-ti_roky.pdf (дата звернення: 30.10.2019).

3. Етнічний склад населення України. Національні меншини України: особливості їх розселення та чисельність. *Bookster*. URL: <https://bookster.com.ua/etnichnyj-sklad-naselennya-ukrayiny-natsionalni-menshyny-ukrayiny-osoblyvosti-yih-pozselennya-ta-chyselnist/> (дата звернення: 25.10.2019).

4. Котляр Ю. В. Етнічні меншини в добу тоталітаризму. *Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931)*. Київ,

- Миколаїв: МДГУ імені Петра Могили, 2008. Кн. 1. Розд. 4. С. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/37/5.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).
5. Етнографічні регіони України: коли вони сформувалися, звідки пішли їхні назви і як їх знайти на сучасній мапі. *IGotoWorld.com – Your GUIDE TO the WORLD*. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/953_etnograficheskie-regiony-ukrainy.htm (дата звернення: 25.10.2019).
6. Історія Миколаївської області. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_Миколаївської_області (дата звернення: 25.10.2019).
7. Конституція України станом на 1 вересня 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
8. Матвієнко Л. В., Панченко Г. О. Особливості формування етнічного складу населення Півдня України (IX ст. – поч. XX ст.). *Гуманітарний вісник НУК: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 8. С. 100–104.
9. Турченко Ф. Г. Південь України напередодні першої світової війни. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Запоріжжя, 2004. С. 127–162. URL: <http://web.znu.edu.ua/pu/articles/286.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).
10. Котляр Ю. В., Міронова І. С. Становище етнічних меншин Півдня України між двома голодоморами (1923–1932 рр.). *Котляр Ю. В., Міронова І. С. Голодомори 1921-1923 рр. та 1932-1933 рр. на Півдні України: етнічний та міжнародний аспекти: монографія*. Київ, Миколаїв: МДГУ імені Петра Могили, 2008. Кн. 2. Розділ III. С. 49–74. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/istgolod/17/7.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).

The process of forming the ethnic composition of the population of the South of Ukraine

The article describes the main aspects of the formation of the ethnic composition of the population of Southern Ukraine from ancient times to the nowadays, and the position of representatives of national minorities in independent Ukraine.

Key words: South of Ukraine, ethnic group, ethnic minorities, population, Mykolaiv region, ethnic composition of population.